

Van Kleinst Waterhoen en van Witooggeend zeldzame broedvogels

Begin november kwamen de districtscoördinatoren van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) bij elkaar in Beek-Ubbergen. Er werden veel broedvogelnieuwtjes uitgewisseld waarvan hier een voorlopig en beperkt overzicht gepresenteerd wordt. In het broedvogelrapport zal te zijner tijd alles na te lezen zijn.

(Bijna) nieuw voor Nederland

Na een eerste broedpoging van *Grote Aalscholvers* in 2008 op de Roggenplaat bij Neeltje Jans ZI (broedende adulte vogel, partner en resultaat onbekend) werden hier in 2009 tenminste 2 zuivere paren aangetroffen. Er vlogen 2 resp. 3 jongen uit, voor zover bekend de eerste jongen ooit in ons land. In juli zaten er maximaal 14 vogels bij elkaar (6 adulten, 3 subadulten en 5 juvenielen). Opvallend genoeg werd ook in het uiterste noorden van het land gebroed in een boomnest in het Lauwersmeer Fr door een gemengd paar *Grote Aalscholver* x 'gewone' *Aalscholver*. Begin mei zaten er 3 jongen in het nest. Het zorgvuldig afzoeken van *Aalscholvers* zou ook elders in het land broedgevallen kunnen opleveren van deze ondersoort van de Britse Eilanden en Noord-Europa.

Spectaculair was het succesvolle broedgeval van *Zwarte Wouwen*. Een paartje bracht bij Maastricht Lb twee jongen groot die op 16 juli werden geringd. Territoria en broedpogingen komen af en toe voor (viermaal met zekerheid eileg), maar alleen in 1996 vloog er een jong uit nabij Bussloo Gl. Net over de grens bij Nijmegen Gl broedde een paartje voor het derde opeenvolgende jaar (2 jongen grootgebracht).

In 2009 werd in Zuid-Limburg opnieuw speciale aandacht besteed aan *Orpheusspotvogels*. Dit leverde 6-7 territoria op, enkele kortstondig zingende vogels en zelfs het eerste zekere broedgeval van een gemengd paar. Het paar, bestaande uit man *Orpheusspotvogel* x vrouw *Spotvogel* produceerde 4 eieren waarvan er 2 zijn uitgekomen.

In de Krimpenerwaard ZH werd op 3 juni een *Sneeuwvangans*-nest gevonden met daarin 6 eieren waaruit 2 jongen vliegvlug werden. Hoewel het zeker om ontsnapte collectie-vogels gaat is een broedgeval toch opmerkelijk. Voor zover bekend dateert het vorige zekere broedgeval uit 1999 (Nuldernauw Gl).

Zeer zeldzame broedvogels opnieuw aanwezig

In Zeeuws-Vlaanderen waren weer *Koereigers* aanwezig in de broedtijd in de Kleine Zilverreiger-kolonie van De Braakman. Op 29 mei en 2 juni vloog tijdens een bezoek aan de kolonie minimaal één vogel rondjes. Een broedpoging kon ondanks langdurige aanwezigheid (tot 28

juni) niet worden vastgesteld. Heel opvallend is de waarneming van een waarschijnlijke hybride *Koereiger* x *Kleine Zilverreiger* op 3 november nabij De Braakman. Zo'n hybride is erg zeldzaam maar in ieder geval wel bekend uit gevangenschap. Het valt niet uit te sluiten dat de vogel in Nederland uit het ei gekropen is. Eveneens intrigerend zijn waarnemingen van een paartje met 3 vliegvlugge jongen bij Ellewoutsdijk ZI op 4 juli, op slechts 10 km ten NNW van De Braakman, en van 3 *Koereigers* die meerdere keren invielen op dezelfde plek in een kolonie *Blauwe Reigers*, *Kleine Zilverreigers* en *Lepelaars* op de Sassenplaat nabij Moerdijk NB!

Het bekende paartje *Wilde Zwanen* in Wapserveen Dr bouwde een nieuw nest maar ging niet tot eileg over. Op twee andere plekken werden baltsende paartjes adulte *Wilde Zwanen* gemeld. Nabij Nieuw-Buinen Dr vloog het vrouwtje zich dood tegen een hoogspanningsdraad en een week later werd ook het mannetje dood gevonden. Begin maart verbleef nabij Oldeberkoop Fr een territoriaal paartje 'Kloekswan'. Op 12 maart werd één van de vogels dood aangetroffen aan de rand van de pingo, zodat een mogelijke broedpoging voortijdig eindigde.

Voor het laatste zekere broedgeval van *Witooggeenden* moeten we diep graven in het archief (1989 Strabrechtse Heide NB). In 2009 werden 'zomaar' twee zekere broedgevallen gemeld! Bij Nieuwkoop ZH werd een vrouwtje vergezeld door een donsjong van een week oud en in het Drontermeer werden o.a. een baltsend paartje en een niet-vliegvlugge jonge vogel gezien.

Bij Heerde Gl leverde op 28 mei een paar *Brilduikers* met 8 pullen het eerste zekere broedgeval in ons land op na 2005, toen dezelfde waarnemer pullen zag langs de IJssel bij Oene Gl. Een territorium werd gemeld in de Amsterdamse Waterleidingduinen NH. In de Kalmthoutse Heide, net over de grens bij Roosendaal NB, werd in 2009 het eerste zekere broedgeval voor België vastgesteld (adult vrouwtje met 5 donsjongen).

De *Zeearenden* die voor de vierde maal op rij in de Oostvaardersplassen broedden, brachten één jong groot. Spannend zijn de 'verlovingsparen' in de IJsselmonding in het Ketelmeer en het Lauwersmeer (jong mannetje en subadulte vrouw).

Dwergmeeuw, De Kreupel.
Foto: Mervyn Roos

Slechtvalk en Grauwe Kiekendief.
Foto: Theo van Kooten

tot Grote Aalscholver tot Zwarte Wouw: 2009

Zwarte Wouw, Maastricht.
Foto: Gerard Müskens

Kleinst Waterhoen, Groene Jonker,
Zevenhoven. Foto: Chris van Rijswijk

Op de Sallandse Heuvelrug werden 12 *Korhanen* geteld, net zoveel als in 2007 maar beduidend minder dan in het relatief goede jaar 2006 met 23 hanen. Van de 60 sinds september 2007 uitgezette Korhoenders op de Veluwe waren er in juli nog zeker 10 in leven. Spectaculair waren twee zekere broedgevallen van het *Kleinst Waterhoen* in Zuid-Holland. De adulte vogels en hun pullen lieten zich prachtig zien en fotograferen in De Groene Jonker, Zevenhoven (max. 5 pullen) en Oegstgeest (max. 4 pullen). Het fraaie, nieuwe natuurgebied De Groene Jonker was ook nog eens goed voor 22 paar Geoorde Futen, 7 territoria Porseleinhoen (met eveneens pullen) en een paar Steltkluten.

Op De Kreupel NH werden twee *Dwergmeeuw*-nesten gefotografeerd (1 en 2 eieren) en was nog een derde paar aanwezig, de eerste zekere broedgevallen sinds 2001 (2, Mokkebank Fr).

Na het *Ruigpootuilen*-succes van 2008, toen de eerste twee broedgevallen sinds 1971 werden vastgesteld, bezetten in 2009 zeker 5 mannetjes een territorium in Drenthe. Twee vogels raakten gepaard waarbij in één nest één jong uitvloog, het andere nest mislukte in de eifase. Speciale zoektochten elders in het land leverden geen roepende Ruigpootuilen op, al geeft de vondst van een door een Havik geplukte Ruigpootuil enkele kilometers ten zuiden van Nijmegen op 29 april wel aan dat er niet alleen in Drenthe vogels aanwezig waren.

Wintereffecten?

De winter van 2008/09 was de eerste sinds 1996/97 (Elfstedentocht) met langdurige strenge vorst, schaatstochten op natuurijs en regionaal een flink pak sneeuw. Al tijdens de vorst werd er gespeculeerd over de effecten op soorten die zich mede dankzij zachtere winter konden vestigen in ons land. *Kleine Zilverreigers* hadden inderdaad flink te lijden onder de kou. Alleen al in Zeeland werden er in de winter 32 dood gevonden (waarvan 3 met een Nederlandse ring) en ook in het Waddengebied werden verzwakte vogels gezien. Het aantal broedparen in de grote kolonies in de Delta liet een halvering zien (Quackjeswater van 75 naar 33, De Maire van 30 naar 18, De Braakman van 25-30 naar 10-15). De grootste kolonie in het Waddengebied, op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog, moest het doen met 4 paar in 2009 (2008: min. 12). Elders in het land waren nog verschillende kleine kolonies aanwezig en in totaal zullen er in 2009 rond de 110 paren gebroed hebben. Dat zijn er zo'n 60 minder dan een jaar eerder, waarmee de populatie voor het

eerst sinds 1996 niet groeide.

De *Grote Zilverreiger* lijkt weinig last te hebben gehad van de winter met een verdere toename (herstel) in de Oostvaardersplassen tot 96 nesten (2007-08 resp. 43 resp. 78). Daarnaast werd gebroed in De Wieden Ov en mogelijk in de Rottige Meenthe Fr en het Lauwersmeergebied.

Een andere zuidelijke soort, met een sterke concentratie in Zuidwest-Nederland, deed het ondanks de kou juist goed. Van de *Cetti's Zanger* werden 110-150 zingende mannetjes geteld (2008: 90-120), waarvan ruim 50 in De Biesbosch. Eerdere 'echte' winters zoals die van 1978/79 en 1984/85 zorgden voor het vrijwel verdwijnen van de soort uit ons land en zelfs uit grote delen van Frankrijk. Het beeld van de *Graszanger* is zeer incompleet, maar ook deze soort was waarschijnlijk talrijker dan in 2008.

Twee soorten die wel te lijden hebben gehad zijn *Ijsvogel* en *Grote Gele Kwikstaart*. Van eerstgenoemde geven de voorlopige overzichten bijvoorbeeld een afname aan van ca. 60% in Het Gooi en omstreken en in Twente, een ruime halvering in Zeeuws-Vlaanderen en een flinke uitdunning in Limburg, maar een stabiel aantal in Flevoland. In Limburg werden eveneens duidelijk minder Grote Gele Kwikstaarten gevonden. In Twente kromp de populatie ten opzichte van topjaar 2008 met zo'n 40%, maar verder westelijk in Overijssel bleef de stand waarschijnlijk vergelijkbaar.

Hoe lang nog in ons land?

Helaas behoort de *Blauwe Kiekendief* inmiddels ook tot de gevarencategorie. Op de Waddeneilanden werden nog slechts 17 territoria geteld (2008: 30). Hoopgevend is dat er buiten de eilanden 5 bekend werden (2005-08: 3-4) en wel in de Westpolder Gr, de Marnewaard Gr, de Oostvaardersplassen (2) en Zuidelijk Flevoland, maar alleen in de Marnewaard vloog een jong uit. Betreurenswaardig is dat de soort ontbrak op Ameland (2008: 5) en dat er op Terschelling twee nesten werden leeggehaald (5 jongen resp. 3 eieren). Naar de nesten liep een pad dat duidelijk door mensen was gemaakt!

In Friesland werden meer *Kemphanen* gemeld dan in 2008 (2), met broedverdachte vrouwtjes in de Oude Venen (2), Bantpolder bij het Lauwersmeer (2), nabij Kollum en Nij Beets. Het beeld van de *Draaihals* is nog onvolledig, maar dat er slechts een handvol territoria bekend is, mag veelzeggend worden genoemd (Oldeparade Fr, Tubbergen Ov, Lochem Gl, Planken Wambuis Gl en Meinweg Lb).

Territoriale *Kuifleeuweriken* waren voor zover bekend alleen nog aanwezig in Limburg

Kuifleeuwerik. Foto: Michel Geven

(Venlo 2, o.a. slepend met nestmateriaal) en Noord-Brabant (Eindhoven/Veldhoven 3-4, 's Hertogenbosch 1, Tilburg 1).

Zingende *Grauwe Gorzen* tussen de datumgrenzen werden gehoord in Zuid-Limburg bij Wittem, Sibbe en Caberg-Maastricht, waarmee de soort zijn status als broedvogel in ons land nog net kan vasthouden (2008: 2). Het bekende mannetje in de Vughtse Gement NB werd niet meer gehoord na 11 mei.

Regionale nieuwtjes

In Lopik Ut werden op 4 meter van elkaar twee *Kwakken*-nesten gevonden waarvan er één leeg bleef. In het andere nest, bewoond door 2 ongeringde adulte vogels, werden op 25 juli 3 jongen geringd.

Na een reeks van gestage groei werden in 2009 meer dan 60 paar *Grauwe Kiekendieven* geregistreerd, waarmee voor het eerst in bijna 30 jaar de grens van de 50 gebroken werd (1980: 51). Bijzonder waren de toename in Noord-Groningen en de toch wel onverwachte vestiging in Noord-Friesland-Buitendijks, waar 4 paartjes aanwezig waren.

Na de verrassende hervestiging van de *Velduil* op Ameland in 2008 (6; ontbrak er in 2004-07), groeide het aantal paren dit jaar naar 10-12. Ook op Schiermonnikoog was sprake van een goed jaar (5-6 tegen 1 in 2008). Op de kwelders van Noord-Friesland-Buitendijks zat één paar.

Opvallend is de melding van 50 territoria *Bontbekplevier* in het noordelijk deel van Oostelijk Flevoland, ruim 10% van de Nederlandse populatie.

Middelste Bonte Spechten vergrootten hun verspreidingsgebied met 3 territoria op landgoederen in de westelijke helft van Overijssel, één nabij Brummen Gl en zelfs een vogel in Barendrecht ZH (13 februari – 16 maart). Op de bekende regio's deden het goed met fraaie aantallen in Twente (54; record) en Limburg (70; max. 72 in 2006).

Territoria van *Engelse Kwikstaarten* werden gevonden nabij Noordwijk ZH (3), Wassenaar ZH, Hoek van Holland ZH, langs de Drentse Aa Dr en bij grintgat Itteren Lb.

Regionale specialiteiten zijn verder een geslaagd broedgeval *Woudaap* bij Echt Lb, het eerste Slechtvalk-broedgeval voor Twente, een paartje *Oehoe* op een nest met minimaal

één ei in de Maasduinen Lb (elders in Lb/Gl nog zeker 4 paren) en een baltsend paartje *Bonte Strandlopers* in het Lauwermeer. Bij Dieren Gl was het leuk inventariseren met een zingende *Noordse Nachtegaal* (19 mei – 12 juni), een zingend onvolwassen mannetje *Kleine Vliegenvanger* (10 dagen) en een territorium *Kortsnavelboomkruiper* (eerste voor Veluwe). In de Brabantse Biesbosch zong ook een *Noordse Nachtegaal* (1-13 juni) en in Haarlem een *Iberische Tjiftjaf* (5 juni – 7 juli).

Toekomst?

Het is mogelijk dat we na de Grote Aalscholver over enkele jaren ook de *Kuifaalscholver* als nieuwkomer kunnen verwelkomen. Een paartje in IJmuiden NH baltste en verzamelde nestmateriaal, maar bouwde waarschijnlijk geen nest.

Minder waarschijnlijk is de komst van de *Poelruiter*. Het noemen waard is wel de vogel die van 13 mei tot minstens 22 juni baltste ten zuiden van Amsterdam. De vogel verjoeg er regelmatig Tureluurs. In België werd het eerste zekere *Krekelzanger*-broedgeval vastgesteld (2 jongen geringd bij Wijchmaal). Deze soort ontbreekt nog op de Nederlandse broedvogellijst, maar wordt wel jaarlijks zingend aangetroffen, zoals dit jaar nabij Leerdam ZH (ruim een maand) en Nietap Dr (11-26 juni). Een terugkomst van de *Klapekster* als broedvogel lijkt onwaarschijnlijk, maar de vogel die in mei-juli pleisterde in het Fochteloërveen geeft toch enige hoop.

Bovenstaand overzicht is nog verre van volledig. Mocht u nog gegevens van zeldzame broedvogels hebben dan ontvangen wij die graag zo snel mogelijk. Het rapport over 2008 valt komend voorjaar bij alle LSB-tellers in de bus als dank voor hun inventarisaties.

Tot slot willen ik alle districtscoördinatoren en tellers bijzonder bedanken voor hun inspanningen in 2009!

Arjan Boele

Tabel 1. Natura 2000-gebieden met belangrijke slaappleaatsen

Waddenzee
Noordzeekustzone
Lauwersmeer
Groote Wielen
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving
Witte en Zwarte Brekken
Sneekmermeergebied
Alde Feanen
Deelen
Van Oordt's Mersken
Leekstermeergebied
Zuidlaardermeergebied
Fochteloërveen
Dwingelderveld
Bargerveen
Wieden
Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht
Uiterwaarden IJssel
Engbertsdijkvenen
Uiterwaarden Neder-Rijn
Gelderse Poort
Uiterwaarden Waal
IJsselmeer
Markermeer & IJmeer
Zwarte Meer
Ketelmeer & Vossemeer
Veluwerandmeren
Eemmeer & Gooimeer Zuidoever
Oostvaardersplassen
Lepelaarplassen
Zwanenwater & Pettemerduinen
Eilandspolder
Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder
IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske
Polder Zeevang
Naardermeer
Oostelijke Vechtplassen
Duinen Goeree & Kwade Hoek
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck
Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
Donkse Laagten
Haringvliet
Hollands Diep
Biesbosch
Voordelta
Krammer-Volkerak
Grevelingen
Oosterschelde
Veerse Meer
Zoommeer
Westerschelde & Saeftinghe
Markiezaat
Kampina & Oisterwijkse Vennen
Deurnsche Peel & Mariapeel
Groote Peel